

LINDA SKUGGE

JUNOS vlogg

Kaos och
katastrofer

B|WAHLSTRÖMS

Lärarhandledning

Samtal om nätet
En handledning av:
Annakarin Nyberg

Kaos och katastrofer
Författare: Linda Skugge

Rekommenderas för mellanstadiet

Samtal om nätet

Det här är en lärarhandledning för dig som vill samtala om nätet. Ambitionen är att ge både unga och vuxna förutsättningar att kunna förhålla sig mer reflekterat till konsekvenser av användning av internetbaserade och samtida tekniker¹.

Det kan handla om att utveckla förhållningssätt och pröva strategier för handling, men också om att hitta ett gemensamt språk och på så vis få möjlighet att träna på att tala nyanserat om allt det roliga, svåra, spännande och läskiga som händer på nätet. Som till exempel, hur man kan stötta unga och vuxna i att ta sig an de situationer som beskrivs i Lindas Skugges bok *Kaos och katastrofer*. Skugges bok pekar bland annat på hur misstag kan förvärras med samtida teknik. Den visar samtidigt på positiva konsekvenser av vår teknikanvändning, det vill säga hur samma teknik, som kan bidra till uppkomsten av utmanande situationer, även kan utgöra ett kraftfullt stöd när vi vill, och behöver stötta och hjälpa varandra.

Denna lärarhandledning är uppbyggd i tre steg. Först presenteras olika förhållningssätt till teknik och användning. Därefter introduceras begreppen nätkurage, nätkärlek och nätansvar. Begreppen hjälper oss att tänka kring hur vi kan ta ett gemensamt ansvar för att skapa trygga och schyssta miljöer på nätet samt hur vi kan förhålla oss när vi hamnar i svåra situationer. Kopplat till dessa begrepp finns också en uppsättning frågor som presenteras i lärarhandledningens tredje del. Frågorna ger stöd att kunna diskutera hur nätkurage, nätkärlek och nätansvar kan utvecklas och utövas.

¹ Med internetbaserade och samtida tekniker avser jag alla de applikationer och tjänster som vi omger oss med och som är digitala och uppkopplade. I den här handledning väljer jag för enkelhetens skull att samla all denna teknik under samlingsnamnet "samtida tekniker".

Ambitionen är också att inspirera till att samtala om nätet på ett vardagligt sätt. Det vill säga, att samtalen kan bli till någonting lika naturligt som det är för oss vuxna att fråga om den senaste idrottslektionen eller hur stämningen i matsalen upplevdes under lunchrasten. På så vis blir det också ett pågående samtal – till skillnad från någonting vi enbart väljer att dryfta ibland. Det är viktigt.

Jag som skriver handledningen heter Annakarin Nyberg. Jag är disputerad internetforskare, universitetslärare, föreläsare och författare och har under 20 års tid utforskat frågor om de liv vi lever på nätet och hur de sammanflätas med livet i stort – med allt som sker i hemmet, det privata och professionella. Det är stora och svåra frågor i avsaknad av enkla och snabba svar. Det beror bland annat på att de förutsättningar som samtida teknik skapar, i kombination med våra handlingar och syften, många gånger är svåra att förutse. Vi kan idag, för att bara nämna några exempel på sådana förutsättningar, dela, sprida och kopiera information med en lätthet som tidigare inte var möjlig. Vi kan med samma teknik också gruppera, ignorera och inkludera andra människor. Beroende på vilka syften vi har får våra handlingar omtänksamma, kärleksfulla, hotfulla eller hatfulla konsekvenser. Samma funktionalitet kan alltså nyttjas på olika vis – på gott och på ont. Ibland har utvecklarna av den teknik vi använder helt enkelt andra syften än de som växer fram i användning och i takt med att vi anpassar tekniken efter våra behov. Det här gör arbetet med att utforska, förstå och beskriva samtida teknikens sociala dimensioner utmanande, men också mycket spännande och roligt.

Annakarin

Förhållningssätt till teknik och användning

Innan jag introducerar de centrala begrepp och frågeställningar som kan rusta oss inför att förstå och tala om nätet följer först tre förhållningssätt till teknik och användning av denna. Att synliggöra förhållningssätten är viktigt eftersom de i sin tur formar hur vi tar oss an samtalen och hur vi ser på ungas utforskande av teknik.

Finns det olika verkligheter?

I slutet av 1900-talet började internet och datorer finna sin väg in i våra hem och privatliv och i och med det var datorer inte längre någonting vi enbart använde för att utföra ett arbete. Frågan var vad datorer då skulle kunna vara, vilka betydelser skulle vi tillskriva dem och hur skulle vi beskriva deras egenskaper. I våra försök att besvara frågorna gjordes bland annat jämförelser med teknik som vi redan kände till från mer privata och vardagliga situationer. TV, radio och olika slags hushållsmaskiner är några sådana exempel. Genom att dra paralleller till redan bekant teknik försökte vi närma oss den teknik som stundtals kändes rätt så svår att förstå sig på.

Det skulle dock ganska snart visa sig att jämförelserna blev både skeva och onyanserade och att det krävdes nya begrepp. Dels för att kunna beskriva teknikens egenskaper, dels för att sätta ord på de konsekvenser som följde av användning.

Till exempel var det vid den här tiden vanligt att göra en uppdelning mellan den så kallade verkliga och den virtuella världen. Vi jämförde alltså det nya med den värld vi redan kände till: den verkliga. Att en värld är virtuell betyder dock att den är skenbar och ordvalet sänder signaler om att det som utspelar sig i den virtuella världen inte riktigt är på riktigt. Det skulle i så fall kunna betyda att en kränkning eller kärleksyttring skulle ha mindre betydelse för att den uttrycks på nätet. Även om den här uppdelningen levde kvar en bra bit in på 2000-talet gör vi idag oftast inte någon åtskillnad mellan det virtuella och det verkliga. Vi talar i stället vanligtvis om en enda verklighet. Vi vet dessutom att det som utspelar sig i klassrummet, i omklädningsrummet eller i korridoren, inverkar på vad som händer på nätet. Likaså gäller det omvända. De kulturer och miljöer som vi skapar på nätet är tätt sammanflätade, och får konsekvenser för hur vi exempelvis beter oss mot varandra under kaffepausen i lärarrummet. Vi talar alltså om *en* verklighet och i den verkligheten, delvis pådrivet av teknikutvecklingen, förändras hela tiden förutsättningarna för hur vi kommunicerar, bygger relationer, älskar, hatar och intrigerar.

Behöver vi hålla koll på det allra senaste?

Om förutsättningarna hela tiden förändras är frågan hur vi ska kunna hänga med i teknikutvecklingen. Vi kan också fråga oss om det alls är viktigt att göra det. Är det viktigt att hålla koll på de nya apparna och de tekniska förändringar som den allra senaste programuppdateringen förde med sig? En utgångspunkt i den här lärarhandledningen handlar om att tekniken är sekundär. En stor del av den samtida teknik som idag utvecklas handlar i grund och botten om att stödja kommunikation, att etablera och upprätthålla relationer och nätverk eller att utforska kärlek och identitet. Då blir det mindre viktigt att kunna namnen på alla appar, spel eller nya mötesplatser. Det centrala är inte vad de heter eller hur de rent tekniskt fungerar, utan att kunna stödja unga i hur de vårdar relationer, uttrycker kärlek, bemöter hat eller utforskar identiteter och ståndpunkter.

Om tekniken inte är det centrala betyder det att vi alla har förutsättningar att kunna prata reflekterat med unga om teknik – oavsett om vi ser oss som experter eller rent utav skulle vara ointresserade därav. Alla vuxna har, bara genom vår livserfarenhet, djupa och breda kunskaper om just relationer, kärlek, hat och identitet. Mitt arbete handlar om att närma mig samtal om nätet ur ett mänskligt perspektiv snarare än ett tekniskt. Det här är också ett förhållningssätt som ger oss möjlighet att kunna samtala om samtida teknik och dess konsekvenser på ett sätt som inte blir föråldrat i takt med att det lanseras och

installeras nya program och appar. Det betyder så klart inte att teknikens funktionalitet saknar vikt, snarare innebär det att vi inte behöver rädas samtal om den senaste och för tillfället mest populära appen bara för att vi själva inte upplever att vi bemästrar den.

Kan vi påverka tekniken?

Det tredje förhållningssätt som jag väljer att lyfta handlar om att nätet blir vad vi gör det till. I grund och botten handlar det om huruvida vi kan forma samtida teknik eller om den i stället formar och styr oss. Inom forskningen talar vi om att teknik formar och formas genom användning och att vi idag har inverkan på vad exempelvis Youtube, Instagram eller Snapchat kan vara. Vill vi att det ska vara ett ställe där vi visar respekt och är schyssta mot varandra, där vi skapar utrymme att få utforska vår identitet, våra relationer, uttrycka kärlek, bearbeta svåra känslor och stötta andra? Ja, då kan vi påverka utvecklingen i den riktningen. Precis på samma vis som vi kan stimulera en omvänd utveckling som är mörk, snar och snårig. Vi talar i forskningssammanhang också om teknikens dualitet. Det betyder att samma teknik som har möjlighet att skapa fantastiska förutsättningar även kan bidra till det omvända. Det här förhållningssättet till teknik och användning öppnar upp för frågor om hur vi vill ha det på nätet och vem eller vilka som ska få avgöra svaret.

De tre förhållningssätten:

- De tre förhållningssätten handlar om att vi befinner oss i en verklighet som ibland utspelar sig på nätet, andra gånger i andra sammanhang, men alltid tätt sammanflätade.
- Denna lärarhandledning tar även sin utgångspunkt i att teknik blir vad vi gör den till, att vi har makt att genom vår användning påverka miljöer, jargonger, språkbruk och synsätt.
- Ett tredje viktigt förhållningssätt handlar om att det viktigaste av allt inte är att hänga med i teknikutvecklingen och förstå den allra senaste teknikens funktionalitet. Snarare handlar det om att skapa förutsättningar att vägleda unga i de sociala mekanismer som tekniken möjliggör. Det vill säga att hantera vänskap, missnöje, kärlek, mod, intriger och alla andra uttryck och sociala spel som vi med mer eller mindre framgång själva har lärt oss förhålla oss till och hantera över åren.

Sammanfattningsvis:

- Låt ungas erfarenhet och kunskap möta den teknikutveckling som vi vuxna ibland upplever att vi inte fullt ut hänger med i.
- Se eleverna som viktiga resurser och beakta att varje elev och elevgrupp bär på unika erfarenheter.
- Låt mötet av kunskaper och erfarenheter bli till pågående och återkommande viktiga samtal där vi lär av varandra och skapar handlingsberedskap som gör att vi lättare kan hantera alla de känslor och situationer som kommer till uttryck – på likväl som vid sidan av nätet.

Centrala begrepp

Vår nutid präglas av en snabb teknikutveckling och med det följer nya företeelser. Vem skulle på 90-talet ha ropat ut offentligt att man precis har inlett eller avslutat en relation, att man gillar Snickers, eller att man minsann har checkat in på Scandic i Gävle? Det här är förhållandevis nya företeelser som för bara några år sedan var fullkomligt otänkbara. Med allt det nya följer behov av att utveckla vår begreppsapparat. Vi behöver helt enkelt nya ord för att kunna beskriva upplevelser, händelser och känslor som följer av, till exempel, svåra fenomen som näthat. Begreppen hjälper oss så att vi kan göra mer precisa analyser och föra mer nyanserade samtal än vad som annars hade varit fallet. Dessutom, så länge som vi saknar begrepp riskerar vi att inte kunna synliggöra det som sker. Det betyder, sett ur en språklig synvinkel, att en företeelse inte finns förrän vi kan sätta ord på den.

I handledningens andra del ska vi nu ta oss an begreppen nätkärlek, nätkurage och nätansvar. Det här är en terminologi som tidigare har presenterats i boken *Näthat – strategier och förhållningssätt* och som har skrivits av mig och min universitetskollega Elza Dunkels. I boken om näthat fokuserade vi i huvudsak på skeva maktstrukturer och utövande av hot och hat på nätet, i den här handledningen utvidgas begreppens användningsområde.

Nätkärlek och generositet

Samtida teknik och skärmsamtal har egenskaper som gör att vi blir lite mer extrema jämfört med när vi samtalar i rummet. Till exempel uttrycker vi oss kraftfullare och vi vågar också säga mer. Ökad kraftfullhet och ökat mod att uttrycka sig används ibland som förklaring till att näthat kan ta sig sådana hemska uttryck. En förklaring till de här förstärkta uttrycken är att det blir en fördröjning när vi skriver till varandra över nätet. I exempelvis en chatt gör fördröjningen att mottagarens reaktioner når fram lite senare jämfört med om samma saker hade sagts öga mot öga i ett rum. Den som skriver har därför inte samma möjlighet att anpassa uttalandet efter hur mottagaren på andra sidan uppfattar det och det bidrar till att vi kan säga elakare saker i ett kommentarsfält jämfört med när vi sitter runt ett fikabord. Av samma anledning blir det också möjligt att bli mer extrem när det gäller positiva uttryck. Vi kan både bli vänligare, mer öppna och generösa på nätet. Det här är en egenskap hos samtida teknik som kan användas för att bidra till ett schysstare klimat på nätet. Det som redan fungerar bra för många, att ge och få nätkärlek, skulle även kunna användas mer systematiskt för att motverka näthat och dess konsekvenser.

Nätkärlek: nätkärlek definieras som uttryck för generositet, välvilja och omtanke via nätet.

Uttryck av nätkärlek ses dock inte alltid som någonting positivt för utomstående. Det som lite nedlåtande kallas ”gilla-kulturen” ses som ytliga snarare än äkta uttryck och många menar att det är en kultur som bidrar till att människor söker mer och mer bekräftelse. Bekräftelse i sin tur, talar vi många gånger om i negativa ordalag – särskilt när det handlar om bekräftelse på nätet. Men eftersom nätkärlek, bekräftelse och uppmuntran kan innebära stor nytta för många människor är det viktigt att närma sig frågorna lyhört och nyanserat. Om inte riskerar vi att förringa nätkärlek som metod. Det gäller både den som behöver den och den som har möjlighet att hjälpa.

Nätkurage och mod

Tack vare samtida teknik kan idag möten uppstå mellan en spännande blandning av erfarenheter, kunskaper, intressen och värdegrunder. Vi kan kommunicera med såväl närstående som med mer avlägset bekanta och det kan ske samtidigt och tvärs över olika nätverk, rakt genom hierarkier och strukturer. Precis samma teknik som för människor samman kan också användas för att kraftfullt generera, kränka, hata eller hota inför stora grupper av åskådare. Vi kan sprida våra budskap ut ibland våra nätverk, till våra vänners nätverk och vidare ut i en potentiellt oändlig omfattning. Spridningsmöjligheterna är kraftfulla och det innebär att den som exempelvis vill förminska någon kan få en stor publik genom ett enda knapptryck.

Det här är en kraftfullhet som vi kan dra nytta av i situationer då vi vill säga ifrån och markera att någonting är fel. När vi vill sätta ned foten trots att vi vet att vi tar en risk och att vår handling kan slå tillbaka på oss själva. Den som agerar med kurage uppfattas ibland som obekvämt eftersom de säger högt det som många andra kanske bara vågar tänka. En person som visar nätkurage väljer exempelvis att stötta en person och synliggöra en situation som någon annan i stället valde att ignorera och låta passera förbi i sitt digitala flöde.

Nätkurage: nätkurage definieras som uttryck för osjälviskhet, djärvhet och därmed ibland riskfyllt stöd via nätet.

Nätansvar och eftertänksamhet

Idag strävar vi efter att utveckla teknik med så lite friktion som möjligt och med en ambition om att allting ska gå snabbt och smidigt. Det här innebär i praktiken att tillfällena då vi stannar upp och reflekterar över vad vi gör minskar. Den här aspekten av samtida teknik, i kombination med vår önskan om att bli sedda och bidra med värde för andra, gör att vi ibland lockas att snabbt och ofreflekterat sprida sådant som kan skada andra människor.

Nätansvar: nätansvar definieras som uttryck för att beskriva ett eftertänksamt och ansvarsfullt agerande via nätet.

Om vi alla bestämmer oss för att tänka efter före vi agerar på nätet och inte omedelbart reagerar på våra känslor och intryck kan vi göra nätet till en schysstare plats. Vi kan också göra samtalsklimatet bättre om vi väljer att föregå med gott exempel och exempelvis inte skämta på andras bekostnad, förnedra, förlöjliga eller på andra sätt agera oschysst. Innan vi väljer att dela ett inlägg eller posta en bild kan vi ta kritiska frågor till vår hjälp och till exempel fråga oss hur vi skulle ha tänkt om det var mig det handlade om. På så vis tar vi ett nätansvar, vi agerar eftertänksamt och ansvarsfullt.

Frågor som stöd för samtal om nätet:

Det här är handledningens tredje del och den innehåller frågeställningar som kan användas i samtal med barn och unga om nätet. En del frågor är sprungna ur boken *Kaos och Katastrofer*. Därutöver finns även andra utmaningar som ibland kantar ungas vardag på nätet.

Frågorna är uppdelade i sju olika teman och kan diskuteras i grupp och under ledning av dig som pedagog. De kan också utgöra underlag för individuella och skriftliga reflektioner. I anslutning till de olika frågeställningarna ges förslag på upplägg. Som pedagog avgör du naturligtvis bäst själv vad som passar just dina elever och de erfarenheter och kunskaper som de bär på.

Tema: att vara schysst

Idag använder en del stora nätprofiler, så kallade influencers, schyssthet och nätkärlek som metod för att forma egna och andras kommentarsfält till mer nyanserade samtal. De kan dels själva påverka genom att föregå med gott exempel, ha en god ton och välja att vara den lite större människan i sammanhang där de kanske egentligen skulle vilja använda sina digitala muskler och ryta ifrån. Dels kan de påverka sina följare att vara schyssta genom att utnyttja vissa funktioner i tekniken. Ett exempel handlar om hur de använder funktionen att granska kommentarer innan de publiceras. Till exempel kan de välja att först och före eventuella negativa eller hatiska kommentarer, välja ut, godkänna och publicera schyssta kommentarer. Trots att det kronologiskt sett, först kan ha lämnats flera otrevliga kommentarer. Den här metoden medför att de första kommentarer som publiceras och blir synliga för andra människor är positiva, eller i alla fall mer nyanserade. De diskussioner som därefter följer har då potential att bli mer nyanserade och det fungerar ibland som metod för att dämpa det som kan vara på väg att utvecklas till någonting hätskt och otrevligt. De första schyssta kommentarerna sätter alltså tonen i kommentarsfältet och det innebär att de negativa som därefter godkänns och publiceras kan få något mindre genomslagskraft. Vi kan alltså bestämma oss för att skapa en schysst ton med hjälp av hur vi använder teknikens funktionalitet. Vi kan också välja att skapa en schysst ton genom att använda oss av nätkärlek som metod.

Förslag på upplägg: arbeta individuellt och skriftligt med de fyra första frågorna. Lyft därefter de följande fem till gemensamt samtal med stöd av dig som pedagog.

1. Har du erfarenhet av att någon har visat nätkärlek och generositet, det vill säga stöttat, peppat, varit generös och visat omtanke på nätet? Ge exempel.
2. Har du själv fått ta emot sådan nätkärlek? Ge exempel. Hur kändes det?
3. Har du själv valt att peppa och stötta någon på nätet? Ge exempel.
4. Fick det den effekt du önskade?

Lyft följande frågor till samtal i hela gruppen, alternativt arbeta vidare individuellt.

5. Hur upplevs det att visa nätkärlek och generositet till andra?
6. Hur upplevs det att ta emot den?
7. Hur reagerade omgivningen på omtanken, peppen eller stödet?
8. Fick det konsekvenser utanför nätet? I så fall, vilka?
9. Hur tror ni att vi kan bete oss för att nätkärleken ska få övertag över näthatet?

Här följer några exempel som kan ge inspiration till den sista frågan: Nätkärlek kan användas som en strategi mot näthat. Till exempel kan man visa sitt stöd i situationer där någon upplever sig trängd, hotad eller hatad och det kan ge stora positiva effekter. Många som blir utsatta för näthat behöver mycket mer stöd än vad de normalt får och i situationer där ingen utomstående reagerar öppet och tydligt är det lätt att den som utsatts för hatet tolkar tystnaden som ett medgivande. Som om man håller med den som hatar och det är en tystnad som endast utövaren tjänar på, det vill säga hataren. Nätkärlek kan, precis som de stora nätprofilerna gör, användas som en långsiktig strategi för att skapa schyssta och positiva sammanhang på nätet. Vi kan bestämma oss för att gilla, dela, hylla och peppa andra med positiva kommentarer och på så vis sätta i system att ta hand om varandra, visa generositet, välvilja och omtanke.

Tema: att bekräfta sig själv och andra

En aspekt av nätkärlek handlar om att bekräfta andra människor. Idag bygger samtida teknik en hel del på att få och ge bekräftelse, till exempel genom att ge eller ta emot likes eller skrivna kommentarer. Bekräftelse lyfts ibland fram som någonting negativt. Vi vuxna talar till exempel om bekräftelsetörst och bekräftelsebehov och inte sällan med en negativ underton. Samtidigt finns studier som visar hur positiva och bekräftande kulturer leder till att människor mår och presterar bättre.

Förslag på upplägg: Arbeta med frågeställningarna 1–5 i mindre grupper om 2–3 elever. Lyft därefter de avslutande frågorna 6–8 till en gemensam diskussion med stöd av dig som pedagog.

1. Har du erfarenhet av att ha bekräftat någon på nätet?
Varför valde du att göra det?
2. Har du erfarenhet av att bli bekräftad? Hur kändes det?
3. Finns det skillnader i hur du bekräftar kompisar på nätet jämfört med när ni till exempel möts i klassrummet eller i omklädningsrummet efter gympan?
4. Tycker du att det är viktigt att bli bekräftad och värt att sträva efter eller bryr du dig inte särskilt mycket?
5. Har du erfarenhet av att i motsats till att bli bekräftad, bli ignorerad och osynliggjord på nätet? Beskriv hur det gick till och hur det kändes.

Följande frågor kan med fördel lyftas till en gemensam diskussion för att dela erfarenheter av hur vi kan stötta andra.

6. Ge exempel på hur man kan ignorera och exkludera andra på nätet.
7. Varför tror ni att vi ibland väljer att ignorera andra människor?
8. Vad kan vi göra för att stötta, synliggöra och inkludera någon som blir ignorerad och utestängd på nätet?

Tema: att våga vara modig

Förslag på upplägg: diskutera frågorna 1–7 parvis, lyft sedan de exempel i helgrupp som eleverna själva vill dela med sig av. Avsluta diskussionen genom att lyfta fråga 8 till gemensam diskussion i hela gruppen.

1. Vilka är dina erfarenheter av att visa mod på nätet, det vill säga nätkurage? Har du själv gjort det eller sett andra göra det?
2. Finns det situationer där du önskar att du hade visat mod, men där du av någon anledning valde att inte göra det?
3. Vad gjorde att du avstod?
4. Kunde du ha agerat på något annat vis, i så fall hur?
5. Finns det situationer då någon annan har varit modig och stått upp för dig? Ge exempel.
6. Hur kändes det?
7. Kan man vara modigare på nätet än vid sidan av?
Eller är det tvärt om? Varför tror ni att det är så här?

Följdfråga till hela gruppen:

8. Finns det situationer då det är okej att inte visa mod, lägga sig i och säga ifrån? I så fall vilka situationer och varför kan det vara okej?

Avslutande kommentar: Det finns tillfällen då man inte kan eller orkar vara modig och säga ifrån och markera när någonting är orätt. Även om vi själva inte just då säger ifrån kan vi bestämma oss för att alltid backa upp den som då, och i vårt ställe, vågar markera att någonting är fel. Vi kan bestämma oss för att göra deras sak till vår och det kan vi göra genom att exempelvis klicka på tummen upp på Facebook eller markera med ett hjärta på Instagram. På så vis markerar vi att vi stöttar den person som vågar och orkar visa nätkurage.

Tema: att ta ett gemensamt ansvar

Klimatet på nätet kan bli bättre om vi tar ett gemensamt ansvar för vad vi skriver, vilka bilder vi postar och länkar vi sprider. Vi kan också bestämma oss för att föregå med gott exempel och ta ett nätansvar. Nätansvar innebär att vi tänker efter innan vi agerar och att vi tar ansvar för våra handlingar. Nätet och de appar vi använder är idag byggda för att allt ska gå så snabbt och smidigt som möjligt och det lämnar mindre utrymme åt oss att tänka efter före vi gör något, att vara eftertänksam. Det betyder att vi ibland riskerar att göra saker som vi i efterhand ångrar. I boken *Kaos och katastrofer* lägger Juno av misstag ut fel videofilm i sin vlogg. Hon ångrar sig djupt och är rädd för vad som ska hända i skolan nästa dag. Situationen väcker frågor om hur vi agerar, eller kan agera, när vi gör saker på nätet som vi ångrar.

Frågorna som nu följer syftar till att vi ska bli medvetna om att vi kan ta ett gemensamt ansvar för att forma nätet till ett schysst ställe. Frågorna syftar också till att öka medvetenheten om att tillfällena då vi har möjlighet att stanna upp och reflektera över vad vi gör, ibland medvetet designas bort av de som utvecklar samtida teknik.

Förslag på upplägg: Eleverna arbetar individuellt och skriftligt med de fyra frågorna. Därefter kan eleverna gå samman två och två och berätta om sina erfarenheter.

1. Finns det situationer då du har ångrat någonting som du har skrivit eller valt att dela med andra?
2. Vad gjorde du när du ångrade dig?
3. Vad hände sedan, fick det några konsekvenser?
4. Om en liknande situation skulle uppstå idag, hur skulle du då göra?

Be eleverna arbeta två och två och låt dem berätta om de situationer de har skrivit om, hur de agerade och vad som hände. Uppmuntra de elever som vill och själva väljer, att dela med sig av sina erfarenheter till hela gruppen. På så vis kan hela gruppens erfarenheter bidra till att nyansera svaret på fråga fyra.

Tema: att forma sin identitet

I boken *Kaos och Katastrofer* beskriver Juno sig själv som en person som inte gör något väsen av sig i klassrummet.

Hon varken syns eller hörs, det är nästan så att hon inte finns. Samtidigt har Juno sin egen vlogg och tillsammans med kompisen Fairy känner hon sig trygg och spexar och har kul framför kameran. Tillsammans gör de filmer som de lägger ut publikt på nätet. Skugges bok väcker frågor som rör identitet och vem vi vill och kan vara i olika sammanhang.

Förslag på upplägg: eleven arbetar individuellt och skriftligt med de tre första frågorna. Frågorna som sedan följer kan lyftas och diskuteras i en större grupp och under ledning av dig som pedagog.

1. Vem vill jag vara på nätet, hur vill jag att andra ska uppfatta mig?
2. Stämmer mitt sätt att bete mig och vara på nätet överens med hur jag beter mig i andra sammanhang, vid sidan av nätet?
3. Har du erfarenhet av någon som beter sig olika beroende på om hen gör saker på nätet eller vid sidan av? Hur upplever du i sådana fall det?

Lyft frågorna 4–6 till diskussion i en större grupp. I anslutning till den sista frågan finns några exempel som kan utgöra inspiration till samtalet.

4. Varför tror du att vi väljer att framställa oss på olika sätt i olika situationer?
5. Väljer vi helt själva hur vi framstår på nätet, den identitet vi har där?
6. Kan andra människor påverka hur vi framstår på nätet? I så fall, hur?

Här följer några exempel som kan ge inspiration till fråga nummer sex: Andra människor som interagerar med mig bidrar till att skapa bilden av hur jag uppfattas. Till exempel genom den jargong och det språkbruk de använder när de kommenterar mina bilder på Instagram. Andra människors uppfattning av mig kan också påverkas när någon väljer att tagga in mig i en bild så att jag hamnar i ett sammanhang som jag inte har valt eller kanske ens vill finnas med i. Eller som föräldrarna till Juno föreslår i boken *Kaos och katastrofer* – att de ska länka till Junos vlogg från sina Facebook- och Instagramkonton.

Tema: att hantera näthat

Hot, kränkningar och otrevliga påhopp på nätet uttrycks i många former, allt från förhållandevis milda nyanser av härskartekniker till öppet uttryckt hot och hat.

Näthat: Näthat är ett samlingsnamn för hot, hat, trakasserier, kränkningar, förolämpningar eller nätmobbning mot en individ eller hets mot folkgrupp som sker på internet.

Även om det finns en definition att luta sig mot kvarstår frågan om vad som egentligen är att betrakta som hatiska uttryck och inte. Svaret på frågan bör få avgöras av den som upplever sig ha blivit utsatt. Det här är en bred definition som inte sätter några tydliga gränser mellan näthat och andra negativa uttryck.

Det här är med andra ord en definition som rymmer många olika typer av handlingar. Handlingar som inte alltid är avsedda att skada andra människor men som har potential att bidra till ett tuffare klimat på nätet. Ibland gör vi helt enkelt saker på nätet som skadar andra. Ibland är vi inte ens medvetna om att det vi gjorde fick negativa konsekvenser. Kanske hamnade det du uppfattade som ett roligt skämt i ett annat sammanhang där det tolkades annorlunda, kanske uppfattade den du skojade med inte det som någonting roligt. Vad som avgör om en det ses som en oviktig och rolig bild eller kommentar eller som ett uttryck för illvilja och maktspel, är själva sammanhanget.

I boken *Kaos och katastrofer* lägger Juno av misstag ut en video på sin vlogg där hon gör sig lustig över några tjejer på skolan. Dagen efter försöker Juno reparera sitt misstag. Hon fattar mod, spelar in en ny video där hon ärligt, öppet och personligt sätter ord på varför hon gjorde som hon gjorde. Responsen i kommentarsfältet blir hård. Juno får bland annat höra att hon har en ful röst, att hon borde dö och att hon är hatad. Juno blir ledsen och situationen upplevs mycket svår att hantera. Genom följande frågor ges eleverna möjlighet att reflektera över näthat, hur det kan komma till uttryck och hur man kan agera om man utsätts.

Förslag på upplägg: Lyft de två första frågorna till diskussion i hela gruppen. Presentera därefter den utvidgade definitionen av näthat som finns beskriven ovan. Var noga med att berätta om hur viktig kontexten är för hur någonting uppfattas och att vi kan uppfatta situationer väldigt olika. Låt sedan eleverna arbeta individuellt med frågorna 3–5, det vill säga frågor som rör deras egen erfarenhet av näthat. Be avslutningsvis de elever som vill, att de delar med sig av sina reflektioner.

1. Vad händer om vi medvetet väljer att missförstå någon i en diskussion eller i ett kommentarsfält?
2. Vad händer om vi avsiktligt väljer att ignorera någon som berättar om en framgång, till exempel en fotbollsmatch som gick riktigt bra.

Förslag på upplägg. Presentera definitionen av näthat.
Be därefter eleverna arbeta med följande frågor utifrån
den breda betydelsen av näthat.

3. Har du medverkat till näthat någon gång?
4. Finns det tillfällen då du riskerat att medverka till näthat?
Vilka?
5. Hur kan du framföra kritik på ett sätt som inte bidrar till ett
hårdare samtalsklimat?

Lyft avslutningsvis den sista frågan i hela elevgruppen. Förslags-
vis kan gruppen också enas om hur de inom gruppen vill bete
sig mot varandra och vad de kan göra om samtalsklimatet ändå
hårdnar.

- Hur kan du vara med och stötta ett positivt samtalsklimat
på nätet?

Sammanfattningsvis: näthat är en mycket komplex utmaning
och det finns ingen enskild eller enkel lösning till ett bättre
samtalsklimat på nätet. Det är också viktigt att tänka på att vi
är olika och att en viss strategi som visar sig passa en person
inte kommer att passa alla. Det finns helt enkelt inte några enkla
svar på hur vi ska gå vidare. Vad vi däremot kan göra är att
fortsätta diskutera, reflektera och lära av varandra samt att se
både unga och vuxna som viktiga resurser.

!

Tema: att skydda sig själv på nätet

Det föregående temat om näthat handlade i stor utsträckning om att ta ett gemensamt ansvar för hur vi tillsammans kan skapa schyssta miljöer och samtalsklimat på nätet. Nu riktar vi fokus mot hur vi kan agera för att skydda oss själva från svåra situationer och upplevelser på nätet.

Förslag på upplägg: Eleverna besvarar frågorna 1–3 individuellt och skriftligt. Därefter lyfts den sista frågan till ett gemensamt samtal under ledning av dig som pedagog.

1. Har du erfarenhet av sätt att skydda dig själv på nätet?
Vad gjorde du?
2. Hur gick det, upplevde du att du blev tryggare?
3. Skulle du vilja ta del av hat om det riktades mot dig eller skulle du vilja försöka undvika det?

Förslag på upplägg: fråga 4 lyfts till ett gemensamt samtal för att sprida erfarenheter och kunskaper inom elevgruppen.

4. Vilka kunskaper som handlar om att skydda sig själv på nätet har du som du kan dela med dig av till andra?

Sammanfattningsvis: genom att dela med sig av kunskaper och erfarenheter utvecklas kunskap om nätet, en så kallad nätkompetens. Kompetensen omfattar dels hur nätet fungerar tekniskt, dels socialt.

Nätkompetens är kunskaper och färdigheter om hur nätet fungerar tekniskt och socialt.

Den som besitter nätkompetens har bättre förutsättningar att se och nyttja nätets möjligheter och det kan till exempel innebära förmågan att identifiera nätets nackdelar och vända dem till fördelar.

Tack:

Tack Elza Dunkels och Rikard Harr för att ni så generöst lånade mig er kritiska blick. Tack också för att ni tog er tid att lämna värdefulla synpunkter på denna lärarhandledning.

Referens:

Nyberg, Annakarin & Dunkels, Elza (2018).
Näthat – strategier och förhållningssätt.

Boken är fritt nedladdningsbar på:
www.annakarinyberg.se/forfattare/

